

Корпоративни империјализам : Зоне експлоатације у Србији
Corporate Imperialism : The Zones of Exploitation in Serbia

Миленко Срећковић

Корпоративни империјализам
Зоне експлоатације у Србији

ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG
SOUTHEAST
EUROPE

**ПОКРЕТ ЗА
СЛОБОДУ**

Миленко Срећковић
Корпоративни империјализам
Зоне експлоатације у Србији
Децембар 2015.

Миленко Срећковић
Корпоративни империјализам
Зоне експлоатације у Србији
Децембар 2015.

Издавач: Покрет за слободу

Рецензија и поговор: Ненад Глишић и Саша Перић

Лектура, коректура и превод на енглески: Др Владимир Бо-
гићевић

Дизајн корица: Ивана Виријевић

Прелом и штампа: Neopress design&print

Тираж: 500

Књига је објављена уз подршку Rosa Luxemburg Stiftung –
Southeast Europe.

Миленко Срећковић

**Корпоративни
империјализам**
Зоне експлоатације у Србији

Децембар 2015.

Садржај

Реч аутора	7
Зоне експлоатације у Србији	9
Регионално „утркивање ка дну”	21
„Слободне зоне” у свету	24
Корпоративна „правна сигурност”	26
Корпоративни империјализам	28
Поговори:	
- Парадоксалност „слободних зона” (Саша Перић)	49
- Слобода иза ограда (Ненад Глишић)	53
Биографија	59

Списак табела, мапа и графикана

Мапа 1. „Слободне зоне” у Србији	29
Табела 1. Укупан број и година оснивања „слободних зона” у Србији	30
Табела 2. Укупан број предузећа-корисника „слободне зоне”	31
Табела 3. Производне компаније у „слободним зонама” (до 2014. године)	32
Табела 4. Датум оснивања и почетак рада „слободне зоне”	37
Табела 5. Оснивачи привредних друштава за управљање слободном зоном и удео у оснивачком капиталу	38
Табела 6. Опште погодности које Република Србија пружа страним инвеститорима	40
Табела 7. Додатне подстицајне мере предложене Стратегијом развоја слободних зона у Републици Србији за период од 2011. до 2016. године	44
Графикон 1. Број „слободних зона” у свету	46

Реч аутора

У овој књизи представићемо нашу почетну илу-страцију и критику корпоративног империја-лизма: показаћемо, на основу у њој изнетих по-датака, како се он манифестује у Србији и на које начине се српска привредна политика по-тчињава корпоративним интересима. За овом публикацијом уследиће њени наставци у којима ћемо тематски проширити област којом се бавимо, али ће и овде обрађена проблемати-ка, усредсређена на зоне експлоатације у Србији (такозване „слободне зоне“), бити допуњена и разрађена у наредним из-дањима ове књиге, кад будемо дошли до додатних релевант-них података, тренутно прекривених велом ћутања државних институција. У протеклих годину дана чланови Покрета за слободу, заједно са аутором, прикупили су податке који чине окосницу ове књиге. У том истраживању од велике помоћи били су нам службеници Повереништва за информације од јавног значаја, који су уважили све наше жалбе на одбијање различитих државних органа да нам омогуће увид у инфор-мације неопходне за састављање овог извештаја. Такође, за-хваљујемо фондацији Rosa Luxemburg Stiftung – Southeast Europe, уз чију смо финансијску подршку спровели ово и-страживање и захваљујући којој је ова књига угледала светлост дана. Надамо се да ће ова публикација допринети разоблича-вању доминантних политичких догми и отворити перспекти-

ву за осмишљавање алтернативе тренутно владајућој експло-
ататорској корпоративној политици.

Децембар 2015.

Миленко Срећковић

Зоне експлоатације у Србији

Српска економска политика у последњих петнаест година упорно рачуна пре свега на стране инвестиције као на најсигурније, а често и једино, решење за свеprisутну незапосленост. Долазак сваке, ма колико мале компаније, па чак и пуко отварање новог производног погона, политичари користе у самопромотивне сврхе, што најчешће достиже врхунац током предизборне кампање. Но, иако та политичка стратегија доминира нашом привредом већ више од деценију ипо, незапосленост је и даље око 19,2%,¹ док је незапосленост младих чак 43%. Великог напретка у борби против незапослености нема, пре свега зато што је долазак страних компанија пратило масовно гашење домаћих индустријских гиганата. У многим индустријским градовима на место угашених домаћих компанија дошле би стране, које би преузеле радну снагу, али у много мањем броју и под много неповољнијим радним условима.

---

¹ Стварна незапосленост је највероватније много већа с обзиром на то да Национална служба за запошљавање из евиденције незапослених брише свакога ко редовно не поштује прописане процедуралне захтеве, без обзира на то што је та особа и даље незапослена.

Иста политика, под ингеренцијом Министарства финансија, заслужна је и за образовање „слободних зона”, територија појединих српских општина у којима се корпорацијама додељују специјалне привилегије за започињање производње намењене извозу и за отварање нових радних места. Иако су прве две „слободне зоне” у Пироту и Суботици започеле са радом још 1998. године, њихов процват везује се за успон проевропских, неолибералних снага након 2000. (све остале „слободне зоне” формиране су након 2005). Компанијама у склопу „слободних зона” омогућено је пословање без плаћања царине на увоз репроматеријала и извоз готових производа, као и без плаћања пореза на додату вредност, док им држава у сарадњи са општинама обезбеђује потребну инфраструктуру, умањује грађевински порез, и новчано субвенционише скоро свако радно место² – другим речима, омогућава им да послују не плаћајући пуну цену производње, чији су трошкови у знатној мери пребачени на државу или друштво у целини. У овој публикацији испитаћемо последице такве политике, као и успешност тог модела привредног развоја, и анализираћемо информације које су, у периоду од једне године, о предузећима која послују у режиму „слободне зоне” прикупили чланови Покрета за слободу. Предмет неке будуће студије, међутим, требало би да укључи и шири анализу бројних страних предузећа која не послују у режиму „слободне зоне”, али која су такође примала државне подстицаје за отварање радних места, како би слика о корпоративној политици у Србији била потпуна. Иако је тешко доћи до потпуних информација о томе шта се дешава иза затворених врата фабричких погона, и док о многим злоупотребама радници из страха од губитка посла нити желе нити смеју да говоре, овде ћемо издвојити пар случајева који реалност „слободних зона” представљају у много другачијем светлу од оног у којем га представљају лобисти, политичари и представници власти.

---

² До закључења ове публикације још увек нисмо добили податке од Министарства привреде о износима свих новчаних подстицаја за отварање радних места у 47 предузећа која производе у режиму слободне зоне. Министарство је од Покрета за слободу 24. новембра затражило додатан рок да достави ове податке, стога ћемо их представити у наредном издању ове публикације.

У Србији термин „слободна зона” представља званични назив Министарства финансија за „физички ограђен и означен део територије Републике Србије, инфраструктурно опремљен, где се могу обављати производне и услужне делатности уз одређене стимулативне погодности”³. У Србији тренутно „слободне зоне” постоје у 14 општина, а у најави је и формирање нових.⁴ Према подацима за 2014. годину, у режиму „слободне зоне” послује око 262 предузећа-корисника, од чега 164 домаћих и 98 страних. Већина предузећа бави се услужном делатношћу, а само 47 њих производњом – при чему је од тих 47 производних предузећа 31 у страном власништву, а 16 у домаћем. Укупан број запослених у компанијама које послују у „слободним зонама” је 19.255,⁵ што чини негде око 1,13% укупног броја запослених у читавој земљи.⁶ Као водећи аргумент у прилог оснивања „слободних зона” тврди се да оне доприносе отварању нових радних места, међутим да би се стекла јасна слика о њиховом значају за раст запослености број од 19.255 запослених треба упоредити са бројем од око 36.000 радника које је својевремено запошљавала само „Zastava” из Крагујевца, уз напомену да чак ни за добар део ових 19.255 радних места није заслужно отварање „слободних зона”. Наиме, треба имати у виду да тај број није остварен само привлачењем нових инвеститора у већ постојеће „слободне зоне”, већ и повећањем броја „слободних зона” тако да обухвате и већ постојеће произвођаче, тј. предузећа која су пословала у Србији и пре него су постала део „слободне зоне”. Тако је, на пример, 2010. укупан број запослених у „слободним зонама” скочио на 7.853, што је у односу на 2009. представљало пораст од чак 59,78% – али је то повећање заправо било резултат почетка рада „слободних зона” у Крагујевцу и Ужицу, у којима се нала-

³ Дефиниција која је дата на интернет страници Управе за слободне зоне.

⁴ У 2015. години најављено је оснивање и петнаесте „слободне зоне” у Београду.

⁵ Податак о броју запослених односи се на крај 2014. године, док су у табели број 3. приказани број предузећа у „слободним зонама” и број запослених за сваку годину у периоду од 2010. до 2014. године. У наредном издању ове публикације, ажурираћемо информације са подацима из 2015. године.

⁶ У јануару 2015. Републички завод за статистику је објавио да је укупан број пријављених запослених у Србији у септембру 2014. године износио 1.704.932.

зе предузећа која су запошљавала око 2.900 радника и пре него су почela да раде у режиму „слободне зоне”.

Управа за слободне зоне у саставу Министарства финансија почела је са радом крајем 2008. године и у њеној надлежности су сва питања у вези са функционисањем и развојем „слободних зона”, као и промоција усмерена на привлачење потенцијалних инвеститора. Закон о слободним зонама из 2006. прописује да сваком „слободном зоном” управља Предузеће за управљање слободном зоном, које утврђује организационе и техничке услове за обављање делатности у зони и Управи за слободне зоне доставља годишњи извештај о пословању у њој. Индикативно је да ни у једном од тих извештаја ни једна једина реченица није посвећена стању радничких права и радних и синдикалних услова у датим предузећима. У званичним документима Управе за слободне зоне, као општа погодност за стране инвеститоре у Републици Србији наводи се „незапослена, образована и јефтина радна снага”,⁷ а иста „предност” истакнута је и у промотивном споту намењеном привлачењу страних инвеститора који је Влада Србије емитовала на америчкој телевизији CNN – што је био директни повод за изјаву Савеза самосталних синдиката Србије да таква „срамна рекламна кампања потврђује да је циљ измена Закона о раду и других ‘реформи’ производња сиромаштва што ће, заједно с високом незапосленосћу, трасирати пут за долазак компанија чији је циљ једино профит, уз минимална улагања, односно што ниже плате”.⁸ Уз овакву кампању Владе Србије не чуди што су плате запослених у страним компанијама које послују у српским „слободним зонама” вишеструко мање у односу на плате њихових колега истих професионалних квалификација који раде у земљама из којих те компаније потичу. У ову стратегију привлачења страних инвестиција по сваку цену спада и одлука Владе Србије да минималну цену рада задржи на мизерних 121 динара, односно на 1 евр по радном часу.

⁷ *Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији за период од 2011. до 2016. године*, Влада Републике Србије, 24. март 2011, стр. 12.

⁸ *СССС: Сраман спот о Србији на CNN-у*, Бета, 2. децембар 2014.

У поменутих Извештајима о пословању слободних зона у Републици Србији упорно се, из године у годину, понавља исти закључак да „досадашњи развој слободних зона није испунио очекивања”. Међутим, уместо довођења у питање самог концепта давања привилегија страним корпорацијама, аутори извештаја предлажу увођење додатних стимулативних мера – под чиме пре свега подразумевају додатне пореске олакшице за кориснике „слободних зона”, али и неке друге бенефиције. Директори предузећа за управљање слободном зоном, као и директори компанија које послују у режиму „слободне зоне”, предњаче у овом лобирању за веће привилегије. „Слободне зоне” постоје и у суседним земљама, што често доводи до међусобног надметања у привлачењу страних инвестиција: а оно по правилу резултира општим повећањем корпоративних привилегија и снижавањем стандарда у заштити радничких права. Претња измештањем производње и истицање „погоднијих услова” у суседним земљама редовне су методе за изнуђивање тих привилегија.

Међу оснивачима „слободних зона” (табела 5.) налазе се и компаније које су већ пословале на територији Републике Србије а које су тим оснивањем себи накнадно прибавиле привилегије пословања у режиму „слободне зоне”, што нам показује да зоне не служе само привлачењу нових инвеститора. У Извештају о пословању слободних зона у Републици Србији за 2013. годину може се прочитати да су неки инвеститори у споразуму потписаном са Владом Србије инсистирали да раде у режиму „слободне зоне”,⁹ што је био разлог због којег су 2012. формиране још четири нове „слободне зоне”. Од 13 постојећих „слободних зона”, оне у Зрењанину, Смедереву, Шабцу и Крагујевцу оформиле су стране компаније за своје потребе, обезбедивши притом већинско власништво над предузећима за управљање слободном зоном, док је „слободну зону” у Свилајнцу оформила сама општина Свилајнац за потребе једне једине стране компаније која у њој послује. У тим предузећима

⁹ Извештај о пословању слободних зона у Републици Србији за 2013. годину, Управа за слободне зоне, стр. 27.

ма за управљање слободном зоном већински капитал имају сама предузећа која послују у тим „слободним зонама”, што их чини самим себи надређеним и даје им могућност ограничавања контроле и приступа државним институцијама надлежним за контролу њиховог пословања.

Извештаји о пословању слободних зона јасно изражавају сумњу у економску оправданост појединих „слободних зона” и предлажу мере којима би се критеријуми за процену економске оправданости оснивања „слободних зона” додатно поштрили како би се „смањио притисак на формирање нових слободних зона, нарочито оних у којима би радили произвођачи који већ раде на територији Републике Србије”.¹⁰ И пре њих, поједини страни аналитичари тврдили су да „слободне зоне” немају другу сврху сем додељивања пореских олакшица компанијама које би у сваком случају инвестирале.¹¹

Према Извештају о пословању слободних зона у Републици Србији, одлука да се укине порески подстицај за кориснике „слободних зона” који се баве производном делатношћу, тј. да се укине умањење обрачунаог пореза на добит правних лица у износу од 100% за добит остварену обављањем производне делатности у „слободној зони”, већина ових корисника протумачила је као „правну несигурност”. Међутим, тај порески подстицај усвојен је у јануару 2012. а укинут у децембру исте године, па није ни почео да се примењује, нити је био на снази у тренутку када су корисници започели своје пословање у „слободној зони”: тиме они, дакле, ничим нису могли бити оштећени, што само потврђује да се концепт „правне сигурности” злоупотребава за обезбеђивање додатних корпоративних привилегија, чиме ћемо се бавити у другом делу ове публикације.

¹⁰ *Извештај о пословању слободних зона у Републици Србији за 2012. годину*, Управа за слободне зоне, стр. 34.

¹¹ *Export Processing Zones or Free Zones – the experience seen from a trade union point of view*, Јеспер Нилсен, међународни саветник Уједињене федерације данских радника.

Иако би страним инвеститорима Споразум о слободној трговини са Руском Федерацијом, који подразумева да се највећи део робе произведене у Републици Србији може извозити на руско тржиште без плаћања царине, омогућио приступ и том тржишту под условом да обезбеде већинско домаће учешће у финалном производу, учешће страног репроматеријала у предузећима која послују у „слободним зонама” још увек је несразмерно веће од домаћег. У 2014. години домаћи репроматеријал чинио је само 15,76% укупног репроматеријала коришћеног за потребе производног процеса.¹² То показује да је додата вредност домаће привреде занемарљива. У промовисању „слободних зона” често се ставља акценат на њихов допринос трансферу технологије и технолошком унапређењу индустрије: но, с обзиром на то да се производња компанија које послују у „слободним зонама” одвија у ограђеним енклавама практично одсеченим од остале привреде, и да оне највећи део репроматеријала увозе, а технологија коју користе јесте и остаје у њиховом приватном власништву, остаје прилично нејасно у чему се састоји тај „допринос”. Сем тога, најчешћи облик производње заступљен у „слободним зонама” јесу технолошки једноставне производне операције које захтевају мукотрпан и исцрпљујући рад запослених уз употребу лаких и лако преносивих производних машина, које није тешко преместити у друге фабрике или преселити у друге државе. То показује да су „слободне зоне” у извесној мери изоловане од остатка привреде у Србији, и да је њихов утицај на њу по свему судећи занемарљив.

Трансфер технологије може се дефинисати као „процес којим се резултати истраживања претварају у нове или унапређене производе или услуге који се потом пласирају на тржиште”¹³. Јасно је да у „слободним зонама” нису по среди никаква истраживања, већ искључиво примена већ устаљених и комерцијализованих производних операција – и то, најчешће, врло једноставних. У Стратегији развоја слободних зона у Републици

---

¹² Извештај о пословању слободних зона у Републици Србији за 2014. годину, Управа за слободне зоне, стр. 28.

¹³ *Трансфер технологије*, интернет портал Свеучилишта у Риједи.

Србији за период од 2011. до 2016. године, коју је Влада Србије усвојила 2011, каже се између осталог да би „слободне зоне” требало да привуку технолошки сложеније производне процесе,¹⁴ чиме се имплицитно признаје да то у претходном периоду нису оствариле. Такође се предлаже формирање сопствених истраживачких центара, *hi-tech* паркова и инкубатора развоја на локацијама слободних зона, али се у томе, по нашим сазнањима, није далеко одмакло. Потребна је посебна студија да би се анализирано до које мере трансфер технологије какав је на снази у „слободним зонама” подиже општи ниво индустријске и економске развијености, и не би ли државне субвенције биле ефикасније потрошене на улагање у академска истраживања, и сличне пројекте од дугорочније користи по привреду.

У истој Стратегији развоја слободних зона саветује се и употреба „објеката и инфраструктурних капацитета напуштених у процесу транзиције”¹⁵ у саставу модела економског развоја заснованог на привлачењу страних инвеститора. Затим се додаје: „Слободне зоне могу бити полуга привредног развоја, посебно у оним градовима и општинама у којима је индустрија угашена. Могуће је од локација и објеката постојећих друштвених предузећа, која нису приватизована, са инфраструктурно опремљеним земљиштем и изграђеним халама за производњу, организовати рад слободне зоне”¹⁶. Међутим, у читавом инвентару уништених државних предузећа, стране компаније највише привлачи њихова радна снага која је услед приватизације остала без посла. Приликом отварања италијанске фабрике за производњу обуће „Geoks” у Врању марта 2014, тадашњи премијер Владе Републике Србије Ивица Дачић изјавио је да треба учинити све како би се сачувала постојећа или отворила нова радна места. Оваква изјава човека који је провео године на високим положајима у власти управо заслужној што се у Врању

¹⁴ Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији за период од 2011. до 2016. године, Влада Републике Србије, 24. март 2011, стр. 15.

¹⁵ Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији за период од 2011. до 2016. године, Влада Републике Србије, 24. март 2011, стр. 17.

¹⁶ Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији за период од 2011. до 2016. године, Влада Републике Србије, 24. март 2011, стр. 19.

број радника у привреди са 30 хиљада свео на 6¹⁷ представља безочни цинизам. Отварање „Geoksa” у Србији Влада је субвенционисала са 11.250.000 евра и самом граду доделила 100 милиона динара за уређење земљишта у „слободној зони”¹⁸. Но, упркос тим сумама изградњу фабрике пратио је штрајк радника грађевинске фирме „Kocić”, који су на том послу три месеца радили без плате¹⁹ – а запослење у овој италијанској фабрици, тако издашно потпомогнутој од стране државе, нашао је само занемарљиво мали део радне снаге, некад запослене у врањанским државним предузећима. Стране компаније, што посебно важи за одређене индустријске секторе, своје инвестиције најрадије улажу у локације које имају традицију такве производње, јер тако могу рачунати и на обучену радну снагу и на постојеће производне погоне.²⁰

У „слободним зонама” у Србији плате су пословично ниске, а радни услови на незавидном нивоу. Радничка зарада је више-струко мања у односу на зараду коју примају радници у земљи из које компанија потиче. Компаније које инвестирају у Србију заправо само измештају одређену производну јединицу из високо индустријализоване земље-матице у земљу која им нуди што јефтиније услове пословања. Паралелно са тим измештањем, међутим, не долази и до преношења стандарда заштите радничких права. Представници власти „слободне зоне” описују искључиво као пројекат који привлачи стране инвестиције и доводи до отварања нових радних места, док упорно занемарују чињенице да су у тим предузећима многи радници изложени крајње нехуманом третману, да су сурово експлоатисани, слабо плаћени, док је неке од њих чак задеси-

¹⁷ *Сјај и беда врањске индустрије*, Данас, 16. март 2015.

¹⁸ „Geox” је такође око 11 хектара земљишта добио без накнаде, а ослобођен је и плаћања накнаде за уређење грађевинског земљишта и накнаде за истицање фирме. Поред тога, изграђена је саобраћајница у дужини од 200 метара, која повезује локацију „Geox”-а са Бунушевачким путем.

¹⁹ *Штрајк радника који граде „Geox”*, ОК радио, 20. март 2015.

²⁰ *Развој индустрије и промоција инвестиција у Војводини – приручник за локалне самоуправе*, Налед, 2014.

ла смрт на радном месту – и то баш у оним предузећима која се наводе као узорни успешног инвестирања.

Да је корпоративни профит примарни циљ „слободних зона” доказује и недостатак синдикалног организовања у већини предузећа која послују у њима – ако изузмемо она која су некад била у државном власништву, те је њихов синдикат наслеђен још из тог времена. У већини других, „изворно” приватних предузећа, од синдиката нема ни трага. Према речима Иштвана Хуђија из Савеза самосталних синдиката за град Суботица: „Постоји увек бојазан од отказа због синдикалних активности а и радници који раде у предузећима у ‘слободној зони’ су најчешће примљени на одређено време што умањује заинтересованост за формирање синдиката”. Председник Савеза самосталних синдиката за град Зрењанин Никола Ковачевић каже да у највећем броју компанија које послују у „слободној зони” нема синдикалног организовања: „У претходном периоду било је више покушаја организовања синдикалних организација нашег синдиката, али из бојазни да лако могу остати без посла због синдикалне припадности није било расположења код запослених, а и сами послодавци нерадо виде синдикат у својим компанијама”.

У компанији „Tigar Tyres” д.о.о.,²¹ која је у стопостотном власништву „Michelin Finance (Pays Bas) B.V” из Холандије а у слободној зони „Пирот” послује од 2000. године, иако се синдикално организовање одржало из периода пре приватизације, услови рада су на врло ниском нивоу; тако је 23. априла 2015. године дошло до несреће на раду у којој су тројица радника након пар дана преминула, док су остала тројица претрпели тешке повреде.²² Све ово догодило се у фабрици која је у јавности представљена као „успешан пројекат у Србији” и у „слободној зони”

²¹ Влада Србије се обавезала да ће у периоду 2015–2018. инвестирати 30 милиона евра као подршку овој компанији у реализацији пројекта „Big Tigar” у општини Пирот (укупне вредности 215 милиона), при чему је обавеза компаније да запосли 500 радника на неодређено време, и да број укупно запослених не смањује у наредних пет година.

²² Покрет за слободу је од Инспекције рада Пирот тражио извештај са места несреће, као и информације о предузетим мерама, али су нам ти подаци ускраћени. У току је

која је од стране часописа *Фајненил Тајмс* проглашена за једну од 50 најбољих „слободних зона” у читавом свету.²³

Слободну зону „Зрењанин” основала је на свом приватном поседу словеначка компанија „Kolpra” из Метлике, страна компанија која је до тада већ две године пословала на територији општине Зрењанин, пошто је 2003. године откупила акције и постала већински власник зрењанинске фабрике намештаја „Žarko Zrenjanin”. 2005. године „Kolpra”, заједно са општином Зрењанин, формира „слободну зону” у Зрењанину, трећу у Србији. Та компанија уједно је корисник ове зоне и оснивач Предузећа за управљање слободном зоном са 90% удела. Како је „слободна зона” основана на простору који је у њеној својини, друге компаније свој простор закупљују од ње.

2012. године у „слободној зони” у Зрењанину своје пословање започиње немачка фирма „DAD Draxlmaier Automotive” д.о.о. у којој око 3.300 радника производи електричне инсталације за различите произвођаче аутомобила. Ова компанија једна је од најозлоглашенијих у Србији по високом степену експлоатације и кршења радничких права²⁴ па су многи радници мора-

---

жалба на одлуку Инспекције, па очекујемо да ћемо у наредном издању ове публикације моћи детаљније представити овај случај.

²³ На основу општинских одлука, предузећима у пиротској „слободној зони” нуде се следеће погодности:

- За изградњу нових објеката инвеститори у зони ослобођени су плаћања: накнаде за уређење градског грађевинског земљишта, накнаде за таксе и трошкове општинске управе, накнаде за коришћење градског грађевинског земљишта, прикључака на локалну инфраструктуру воде и канализације, и накнаде за урбанистичке услове и сагласности.
- За експлоатацију објеката корисници су на пет година ослобођени плаћања: локалних комуналних такси, накнаде за коришћење градског грађевинског земљишта, и 50% цена комуналних услуга (изношења смећа итд.).

²⁴ Занимљиво је да се домаћи режисер Борис Малагурски у једној својој ТВ емисији позабавио радним условима у јужнокорејској компанији „Yura” која послује у Нишу, док је потпуно занемарио радне услове у немачкој компанији „Draxlmaier” која послује у „слободној зони” у Зрењанину, иако су обе компаније истовремено стекле негативан медијски публицитет због лошег поступања према радницима. Да ли то има везе са најавом да ће му словеначка компанија „Kolpra”, која је оснивач „слободне зоне” у Зрењанину, финансирати предстојећи филм о Београду, или су можда обе ове чињенице повезане с тим што је његов отац Бранислав Малагурски директор Д.О.О. за управљање слободном зоном Зрењанин?

ли правду да потраже судским путем. Велики број радника је, услед тешких радних услова, оболео док су неки стекли трајни инвалидитет, одређени број радника је нелегално отпуштен, а прековремени рад није адекватно плаћен. Најчешћи здравствени проблем који узрокује инвалидност јесте прековремени рад на репетитивним пословима који доводи до повреда истегнућа. Радници су отпуштани чак и због одсуства с посла изазваног професионалним и другим обољењима.²⁵

Иако је 2012. године приликом оснивања слободне зоне „Смедерево”, у којем је учествовала и белгијска компанија „Metech”, најављен долазак још пет белгијских компанија,²⁶ до тога није дошло. „Metech” је пословање у Смедереву започео 2005. године док још није било никакве слободне зоне, привучен „добром климом за улагања и високом стручношћу радника металске индустрије”.²⁷ Његов генерални директор Едуард Рутен међутим изјављује: „Оно што је изузетно важно и представља део наше стратегије је да производе правимо у Европи, а не у Индији и Кини, а једини начин како то можемо да урадимо је пословање у слободним зонама, ослобођени додатних трошкова који оптерећују производ”.²⁸

Слободну зону „Крагујевац” основали су „Fiat automobili Србија”, заједничко предузеће основано 2008. године од стране италијанске компаније „Fiat Group Automobiles”, која у њему има већинско власништво (67%), и републике Србије (33%). Уговор о оснивању ове компаније до данас је обавијен тамом и недоступан јавности под изговором пословне тајне. Савет за борбу против корупције је тај уговор тражио на увид, на основу Закона за информације од јавног значаја, али га је држава доставила са

²⁵ Однос „Draxlmaiera” према радницима није ништа бољи ни у суседној Македонији, што се може видети у тексту: Марија Башевска, *Текстилна индустрија: плакатни примјер несигурних облика рада*, Билтен – регионални портал, 24. јул 2015.

²⁶ *Оснивање слободне зоне – нова радна места*, Интернет портал општине Смедерево, 25. март 2010.

²⁷ *Отворена фабрика „Meteh” у Смедереву*, Интернет портал Владе Републике Србије, 14. новембар 2005.

²⁸ *Без инвестирања нема развоја*, Наше новине, Смедерево, 24. септембар 2014.

свим одредбама у потпуности прецртаним црним маркером. С обзиром на то да је „Fiat” преузео фабрику „Zastava automobili” постојећи синдикат наставио је са радом у новом власничком аранжману. Међутим, све остале компаније које послују у овој „слободној зони” су „Fiat”-ови кооперанти, са платама приметно нижим од његових и без синдикалног организовања. Уговор између Владе Србије и овог италијанског произвођача истиче у децембру 2018. па је могућ и његов одлазак уколико се не започне производња новог модела аутомобила.

Регионално „утркивање ка дну”

Константна навала у оснивању „слободних зона” у читавом региону умањује њихов конкурентски потенцијал, па су државе приморане, ако желе да наставе с политиком привлачења страних инвестиција, да корпорацијама нуде све више привилегија. Тако се у чл.1 Одлуке о оснивању Д.О.О. за управљање слободном зоном Апатин, усвојене од стране општине Апатин, отворено наводи да је циљ друштва „обезбеђење пословања привредним субјектима уз ниже трошкове пословања како би се унапредила њихова конкурентност на светском тржишту”.

Како се међу државама у региону распламсава надметање у привлачењу инвестиција, тако се корпорацијама за пословање у слободној зони гарантује све више олакшица, подстицаја и привилегија. Уобичајена и свеприсутна метода лобирања за прибављање већих корпоративних привилегија састоји се, као што је већ речено, у истицању подстицаја које нуде земље у суседству и у условљавању доласка или останка компанија омогућавањем тих истих подстицаја и корпорацијама које инвестирају у Србију. Овом приликом поменућемо само пар таквих условљавања. Рецимо, председник Групације слободних зона у Привредној комори Србије Драган Костић, који је и директор Слободне зоне Пирот, у децембру 2014. изјавио је да „треба наставити са развојем концепта слободних зона Србије, нарочито у виду пореских олакшица које очекујемо да

буду уведене у 2015. години, с обзиром да тренутно слободне зоне у Македонији имају боље услове од нас. Имају све нулте порезе, а ми имамо порез на добит у слободним зонама од 15 посто. Скоро је једна компанија из Немачке одлучила да своју инвестицију уместо у Србији реализује у Македонији баш из тих разлога. Мислим да су Министарство финансија и Министарство привреде то увидели тако да очекујем нове пореске олакшице и да концепт слободних зона добије прави смисао, онако како је то у свету”.²⁹ Затим је у октобру 2015. Костић предложио „да порез на профит у слободним зонама буде ’нула’” и додао како су у слободним зонама у Македонији „сви порези државе ’нула’, а држава даје и додатна средства онима који желе да улажу у тој земљи”.³⁰ Истог месеца таблоид *Курир* освануо је са паничним насловом: „Србијо, једанаест компанија ти побегло у Македонију!”

Исто тако, у већ поменутој Стратегији развоја слободних зона предлаже се увођење нових стимулативних мера за њихове кориснике у виду нових пореских олакшица, при чему се то оправдава примером Хрватске, у којој је већ донет закон о изменама и допунама Закона о слободним зонама којим се предвиђа више пореских олакшица за њихове кориснике.³¹

Они који су међу најгласнијима у лобирању за веће подстицаје су наравно директори компанија. Тако имамо изјаву директора белгијског „Metecha” у којој се истиче да њихове пословне планове „ремети одлука Владе Србије од краја прошле године да се пореско кредитирање на основу нових инвестиција сведе на 0%”. „Поређења ради”, додаје белгијски директор, „румунска влада враћа 50% уложених средстава за сваку инвестицију

²⁹ *Пироћанац међу седам добитника на свету*, Танјуг, 24. децембар 2014.

³⁰ *Слободна зона Пирот међу 50 најбољих у свету – Неопходне додатне погодности за инвеститоре*, Екапија, 20. октобар 2015.

³¹ *Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији за период од 2011. до 2016. године*, Влада Републике Србије, 24. март 2011, стр. 11.

у готовом новцу и тако поспешују инвестирање у своју земљу. То у Србији не постоји”.³²

Међу поборницима тог „ко да више” приступа затичемо најзад и самог српског премијера Александра Вучића, који страним инвеститорима поручује: „Ми не тражимо милостињу, већ хоћемо да се такмичимо са свима, да имамо боље услове од других, да можете више пара да зарадите и остварите више профита”.³³ „Ако вам неко од околних земаља понуди неке услове, дођите у Србију где ћете имати бар 10 одсто боље услове, него на било ком другом месту у окружењу”, такође је премијер изјавио на српско италијанском пословном форуму у Привредној комори Србије.³⁴ Вучић је, другим речима, позвао инвеститоре да улажу у Србију нагласивши да у нашој земљи компаније могу рачунати на то да је Србија увек спремна да их субвенционише „10 долара више од земаља у региону”.³⁵ „Ако добијете предлог од Македоније, Румуније, Хрватске, БиХ, знајте да можете увек да добијете 10 долара више од Србије. Само дођите у Србију, и добићете”, поручио је Вучић, додајући да у том само-ниподаштавању нико не може да нас претекне.³⁶

Ипак, не може се рећи да премијер није свестан проблематичности таквог приступа с обзиром на то да је пар месеци раније, у априлу 2015, приметио да су критике због губитка страних улагача неумесне у случајевима кад им нека конкурентска земља обећава астрономску помоћ, какав је случај са Македонијом, где страни инвеститори добијају два и по пута више новца него што сама инвестиција вреди. У Србији је то 50 одсто вредности у односу на укупну инвестицију, објаснио је премијер, позивајући се на законе и уредбе које је донела Вла-

³² *Нове инвестиције и запошљавања у фабрици „Metech” у Смедереву*, Наше новине, Смедерево, 30. септембар 2014.

³³ *Вучић: Србија нуди најбоље услове инвеститорима на Балкану*, Танјуг, 24. март 2015.

³⁴ *Вучић италијанским инвеститорима: Дођите, дајемо 10 одсто боље услове*, Танјуг, 12. новембар 2015.

³⁵ *Вучић Швајцарима: Дајемо 10 долара више од комисија, само дођите!*, Курир, 30. октобар 2015.

³⁶ *Ibid.*

да Србије.³⁷ „Мислимо да је то велика помоћ. Верујем да имамо боље услове него Македонија. [...] Ми дајемо све од себе, а да ли можемо да се тркамо са неким ко ће дати два или три пута више новца него што је вредност инвестиције... Ја нисам у стању да то урадим и то није добро”, изјавио је том приликом.

Нажалост, сарадња у успостављању и поштовању међународних стандарда у заштити радничких права у предузећима која послују у „слободним зонама”, као и заједничко одређивање горње границе у обезбеђивању привилегија корпорацијама на рачун радника, међу политичарима у региону још увек не постоји чак ни као замисао.

„Слободне зоне” у свету

Процењује се да у свету данас данас постоји између 3 и 5 хиљада „слободних зона”.³⁸ Почеле су да се појављују након Другог светског рата,³⁹ а процват доживљавају осамдесетих година с почетком доминације тржишне економије и трговинске либерализације. У периоду 1999–2002. године у њима је било запослено преко 43 милиона радника,⁴⁰ од којих већина у кинеским Специјалним економским зонама, које су почеле да бујају након кинеског заокрета ка тржишној либерализацији 1979. године. Друга студија из 2008. године процењује да у слободним зонама ради око 68 милиона људи.⁴¹ Више од 1.200 „слободних зона” је у приватном власништву, односно више од 3 хиљаде ако рачунамо и зоне са само једном активном компанијом.⁴² На Блиском Истоку и у Северној Африци постоји укупно 73 „слободне зоне”, а више од трећине њих налази се у Уједињеним Арапским Емиратима.⁴³ Земље Западне Африке у који-

³⁷ Вучић: *Инвеститори могу да рачунају на подршку државе*, РТС, 22. април 2015.

³⁸ Лота Моберг, *Political economy of special economic zones*, Универзитет Лунд, Шведска, 2010, стр. 6.

³⁹ Прва слободна зона је формирана 1959. године на аеродрому Шенон у Ирској.

⁴⁰ *Стратегија развоја слободних зона у Републици Србији за период од 2011. до 2016. године*, Влада Републике Србије, 24. март 2011, стр. 3.

⁴¹ *Political priority – economic gamble*, Економист, 4. април 2015.

⁴² *Special Economic Zones*, International Finance Corporation – World Bank.

⁴³ *Free zones: Benefit and costs*, OECD Observer, број 275, новембар 2009.

ма постоји режим „слободних зона” нису привукле већи број страних директних инвестиција од земаља без тог режима. У подсахарској Африци у 33 од 48 земаља заступљен је концепт „слободних зона”, али је број инвестиција занемарљив.

Претеча „слободних зона” било је инвестирање мултинационалних компанија у „банана републике”, које су давале земљиште, јефтину радну снагу и инфраструктуру, за пољопривредну производњу намењену извозу. Те плантаже postale су симбол експлоатације радне снаге сиромашних земаља. Према Јесперу Нилсену, међународном саветнику Уједињене федерације данских радника, кад је у неким од тих земаља уведен мали порез на извоз, дошло је до друштвеног развоја уместо до стагнације или погоршања. Према њему, први талас синдикалног организовања дао је људско лице страним инвестицијама, упркос оштром противљењу корпорација.

Најчешће примедбе против „слободних зона” јесу да је њихова администрација правно компликована и конфликтна, да нису вредне губитка прихода који омогућавају, да поспешују нелојалну конкуренцију и убрзавају снижавање стандарда, да доводе до ускраћивања основних радничких права, да не плаћају друштвену цену производње и можда представљају здравствену и еколошку „темпирану бомбу” у земљама у развоју. Подстицаји који се нуде компанијама подразумевају да оне неће платити пуну цену своје производње; нарочито што се тиче друштвене и репродуктивне цене радне снаге, заштите здравља и природне средине, али и цене одржавања инфраструктуре.⁴⁴

Није неуобичајено да радници раде од 12 до 14 сати дневно, некад и 6 или 7 дана у недељи.⁴⁵ Оваква нечувена експлоатација уништава здравствено стање и друштвени живот радника, с обзиром на то да ти додатни радни сати иду на уштрб одмора и времена проведеног с породицом. Код радника се брзо

---

⁴⁴ *Export Processing Zones or Free Zones – the experience seen from a trade union point of view*, Јеспер Нилсен, међународни саветник Уједињене федерације данских радника.

⁴⁵ *Ibid.*

развијају професионалне болести и они су због здравствених проблема принуђени да ускоро напусте овакве послове.

Неке од метода сузбијања радничког отпора одомаћених у „слободним зонама” широм света јесу стварање неколегијалне атмосфере у којој влада неповерење и страх, формирање приватних радничких организација које имитирају синдикате ради потписивања колективног споразума у интересу послодаваца (дешавало се чак да су председници тих организација менаџери за људске ресурсе), моментално отпуштање запослених који са својим колегама дискутују о оснивању стварног синдиката, потписивање уговора на одређено, који је довољно не обновити да би се отарасило неподобних радника итд.⁴⁶ Примећено је да владе многих земаља одустају од примене сопствених радних и еколошких закона кад су по среди стране корпорације. Поред тога, постојање посебних предузећа за управљање „слободним зонама” спречава приступ државних контролних институција предузећима која послују у режиму „слободне зоне”, док њихова издвојеност отежава оснивање синдиката у њима будући да је спољним организацијама приступ забрањен.

Треба поменути информације да се у режиму „слободне зоне” јавља корупција у виду подмићивања администрације, као и прање новца кроз лажно фактурисање извоза и преувеличавање његове вредности итд.⁴⁷

Корпоративна „правна сигурност”

Све већи број „слободних зона” је у приватном власништву, што је допринело формирању идеје да су оне саме надлежне за успостављање својих правила пословања и радног законодавства. Из концепта „слободних зона”, које су засноване на принципу екстериторијалности – изузећа од мера економске политике које су на снази у остатку државе – природно се раз-

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ *Political priority – economic gamble*, Економист, 4. април 2015. и *Special economic zones – not so special*, Економист, 4 април 2015.

вио и концепт „чартер” градова, својеврсне државе у држави, која има право да креира сопствене законе, односно да, према речима Лоте Моберг са Универзитета Џорџ Мејсон, на „закон гледа као на услугу коју компаније захтевају”.⁴⁸

И ван „чартер” градова приметна је тенденција да се закон прилагођава интересима политичке и економске елите, што корпорацијама на међународном нивоу омогућава да послују без регулативне контроле и са изузећем од закона, чиме им се уједно гарантују неограничени профити. Отуда многе од њих имају годишње приходе много веће од бруто домаћег производа неких богатих земаља. Приватизовањем правних норми и институција, како би се „подстакле инвестиције”, у интересу корпорација доносе се закони на штету природе и радничких права, чиме се урушавају владавина права, демократске институције и народни суверенитет.

Интереси корпорација заштићени су глобалним законским оквиром заснованим на трговини, инвестиционим правилима и мноштву уредби и споразума који сачињавају глобални корпоративни закон. Кад год се јави покушај успостављања државног суверенитета над природним ресурсима, транснационалне корпорације прибегавају позивању на правну сигурност.⁴⁹ Корпорације све чешће траже одштету од држава пред међународним арбитражним судовима под оптужбом да је одређеним законским изменама нанета штета њиховом пословању и ускраћено им право на остваривање профита. Промена државне политике ограничена је њиховим инсистирањем на правној сигурности и споразумима потписаним са претходним владама. Међутим, ти споразуми врло често нарушавају људска права и националну сувереност па је сасвим легитимно да одређена политичка струја дође на власт са програмом за њихово укидање, чиме би концепт правне сигурно-

---

⁴⁸ Ibid..

⁴⁹ Хуан Хернандез Зубизарета, *The new global corporate law*; из: *State of Power – An annual anthology on global power and resistance*, Транснационални институт, Амстердам, 2015, стр. 7.

сти проширила и на људска, а не само корпоративна права. Оваква ситуација налаже нужно ограничавање моћи транснационалних корпорација и стављање права већине друштва изнад права власника крупног капитала.

Корпоративни империјализам

У развојним стратегијама екстерно оријентисаним ка страним инвестицијама значајну улогу игра домаћа компрадорска елита, сачињена и од политичара и од привредника, која је зависна од транснационалног капитала, чије интересе заступа. Управо та повезаност са транснационалним капиталом јој и даје могућност обликовања државне политике и стратегије. Богатство и доминација на тржишту омогућавају корпорацијама да управљају привредном политиком у сопственом интересу. Основна одлика „слободних зона” јесте висок степен експлоатације, како израбљивање радне снаге тако и искоришћавање велике стопе незапослености и општег сиромаштва у „земљама у развоју” попут Србије. Корпорације повећавају профит снижавајући цену пословања измештањем производње у сиромашне и неразвијене земље у којима много јефтиније долазе до радне снаге и у којима су законски оквири лабавији. Висока стопа незапослености приморава раднике да своје ухлебљење траже у таквим израбљивачким радионицама како би себи обезбедили бар минимална средства за егзистенцију. Толерисање корпоративног повећавања профита по сваку цену за собом повлачи неодговоран однос према радничким правима али и према природној средини. Позитивне стране „слободних зона” преувеличавају се од стране власти за коју радничка права нису битан приоритет и која борбу против незапослености заснива на краткорочним инвестицијама. Цена коју друштво плаћа за долазак компанија које послују у режиму слободне зоне већа је него корист од радних места која оне обезбеђују. Како би привукла инвестиције држава се одриче прихода често и у случајевима када би до инвестирања дошло без икаквих додатних повластица. С

друге стране, надметање у привлачењу инвеститора међу различитим државама доводи до све већег снижавања стандарда у заштити радничких права и очувању природне средине. Овом студијом хтели смо да прикажемо део слике корпоративног пословања у Србији, и указали која би још истраживања ту слику могла да допуне, док ћемо у наредним издањима ове књиге ажурирати приказане информације и укључити нове до којих будемо дошли. Такође, надамо се да ћемо на овај начин дати одређени допринос настанку нужно потребног антиколонијалног покрета на овим просторима. ■

Мапа 1. „Слободне зоне” у Србији

*Табела 1. Укупан број и година оснивања
„слободних зона” у Србији*

Година	Место	Укупно
1998.	Пирот и Суботица.	2
2005.	Зрењанин, Пирот и Суботица.	3
2009.	Крагујевац, Нови Сад, Зрењанин, Пирот и Суботица.	5
2010.	Шабац, Ужице, Крагујевац, Нови Сад, Зрењанин, Пирот и Суботица.	7
2012.	Смедерево, Крушевац, Шабац, Ужице, Крагујевац, Нови Сад, Зрењанин, Пирот и Суботица.	9
2013.	Свилајнац, Ниш, Смедерево, Крушевац, Шабац, Ужице, Крагујевац, Нови Сад, Зрењанин, Пирот и Суботица.	11
2014.	Апатин, Свилајнац, Ниш, Смедерево, Крушевац, Шабац, Ужице, Крагујевац, Нови Сад, Зрењанин, Пирот и Суботица.	12
2015.	Прибој, Врање, Апатин, Свилајнац, Ниш, Смедерево, Крушевац, Шабац, Ужице, Крагујевац, Нови Сад, Зрењанин, Пирот и Суботица.	14

Табела 2. Укупан број предузећа корисника
„слободне зоне”

	Укупан број предузећа корисника „слободне зоне”						Број запослених	Повећање броја запослених (у односу на претходну годину)
	Домаћих		Страних		Укупно			
	Услужних	Производних	Услужних	Производних	Услужних	Производних		
2010.	106		105		211		7.853	+59,78% ⁵⁰
	—	—	—	—	192	19		
2011.	94		67		161		7.929	+1%
	—	—	—	—	134	27		
2012.	89		84		173		14.579	+83,87% ⁵¹
	—	—	—	—	145	28		
2013.	126		100		226		18.313	+25,61%
	—	—	—	—	182	44		
2014.	164		98		262		19.255	+5,14%
	148	16	67	31	215	47		

⁵⁰ Ово повећање броја запослених резултат је почетка рада „ФАС слободна зона” из Крагујевца и Слободне зоне „Ужице” које су запошљавале 2.900 радника.

⁵¹ Ово повећање броја запослених резултат је повећања броја запослених у Слободној зони „Зрењанин” (додатних 2.058 радника), у „ФАС слободне зоне” из Крагујевца (додатних 2.317 радника), у Слободној зони „Суботица” (додатних 507 радника), у Слободној зони „Нови Сад” (додатних 24 радника), у Слободној зони „Шабац” (додатних 49 радника), у Слободној зони „Ужице” (додатних 137 радника), док је у Слободној зони „Пирот” број запослених смањен за 214 радника, односно за 5,20%.

*Табела 3. Производне компаније у „слободним зонама”
(до 2014. године)*

Слободна зона „Пирот”

- - „TIGAR TYRES” d.o.o. – производња аутомобилских гума. У власништву „Michelin Finance (Pays Bas) B.V.” из Холандије.
- - „TIGAR” A.D. – оснивач Предузећа за управљање слободном зоном у Пироту у којем има већинско власништво.
- - „TIGAR OBUĆA” d.o.o. – производња обуће од гуме. У власништву „Tigar” A.D из Пирота.
- - „TIGAR TEHNIČKA GUMA” – производња производа од гуме. У власништву „TIGAR” A.D из Пирота.
- - „TIGAR zaštitna radionica”.
- - „TERI ENGINEERING” d.o.o. из Београда – решења на бази кључ у руке.
- - „BEST TOBACCO” d.o.o. – производња празних филтер цигарета. Фабрика у власништву бугарског држављанина.
- - „D COMPANY” из Бабушнице – фабрика алата за гумарску индустрију.
- - „MOTUS PLUS” d.o.o. из Београда.
- - „NOVADIS” d.o.o. – производња спортске опреме. У власништву француског држављанина.
- - „ZELENI PUT - PRO” d.o.o. – производња еколошких производа за чишћење у домаћинству и природну козметику. У власништву српског држављанина.
- - „SERBPAKIDŽING” d.o.o. из Бугарске – производња кеса, врећа и џакова. Закупљују погон Трикотаже „Prvog маја” из Пирота.

- -„SARLAH” d.o.o. – у власништву конзорцијума радника. Предузеће за производњу алатних машина.
- -„PIROTEx TRIKO” d.o.o. – у власништву републике Србије. Предузеће за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом.

Слободна зона „Суботица”

- -„SIEMENS LOHER ELEKTRO” d.o.o. – производња ветрогенератора. У власништву „SIEMENS” AG из Аустрије.
- -„DUNKERMOTOREN” d.o.o. – производња мотора за покретне ролетне. У власништву „Dunkermotoren” GmbH из Немачке.
- -„NORMA GRUPA JUGOISTOČNA EVROPA” – производња за индустријску намену и дистрибуцију. У власништву „NORMA GROUP HOLDING” GmbH из Немачке.
- -„CONTITECH FLUID SERBIA” d.o.o. – производња компоненти за аутомобилску индустрију. У власништву „CONTITECH RUBBER INDUSTRIAL KFT” из Мађарске.
- -„SWAROVSKI SUBOTICA” d.o.o. – производња накита. У власништву „SWAROVSKI INTERNATIONAL HOLDING” AG из Швајцарске.

Слободна зона „Нови Сад”

- -„BELARUS-AGROPANONKA” d.o.o. – склапање и складиштење трактора. У власништву „Minskog traktorskog zavoda (MTZ)” из Белорусије (51%) и „Agropanonka MTZ Finke” d.o.o. из Новог Сада (49%).
- -„NIS Gasprom Njeft” – део комплекса „Rafinerije nafte Novi Sad”. У већинском власништву „Gasprom Njeft” из Русије.
- -„CONQUEST SRB” d.o.o. – производња комуналне опреме, производња опреме за уређење и одржавање зелених повр-

шина, опреме за летње и зимско одржавање путева, урбане мобилијаре и опрему за дечја игралишта. Део француске групе „Conquest”.

- - „FROBAS” d.o.o. – пројектовање, развој и производња електронских уређаја. У власништву немачке фирме „FROBAS” GmbH.

Слободна зона „Зрењанин”

- - „KOLPA” d.o.o. – производња туш кабина, када и хидромажних уређаја. Оснивач Предузећа за управљање слободном зоном у Зрењанину са 90% оснивачког капитала. У власништву словеначке фирме „Kolpa holding” d.o.o. из Метлике.
- - „LK Armatur” d.o.o. – производња челичних цеви. У власништву „LK Armatur Aktiebolag” из Шведске.
- - „DAD DRAXLMAIER Automotive” d.o.o. – производња делова за аутоиндустрију. У власништву „Lisa Draxlmaier” GmbH из Немачке.
- - „Dat DRAEXLMAIER Automotivetechnik” GmbH – одељење немачке компаније у Зрењанину.

Слободна зона „Шабац”

- - „SBE SERBIA” d.o.o. – производња делова за аутоиндустрију. У власништву италијанске „Vescovini group”.

„ФАС слободна зона Крагујевац”

- - „FIAT AUTOMOBILI SRBIJA” d.o.o. – производња аутомобила. У власништву „FIAT Group Automobiles” из Италије (67%) и Републике Србије (33%). Услед спајања „FIAT-а” и „Chryslera”, група сада носи назив „FIAT Chrysler Automobiles (FCA)”, па је 2015. године и „Fiat Automobili Srbija” d.o.o. променио име у „FCA Srbija” d.o.o. Оснивач је Предузећа. за управљање слободном зоном у Крагујевцу са 100% оснивачког капитала

- -„MAGNETI MARELLI” d.o.o. У власништву „Magnetit Marelli” s.p.a. из Италије.
- -„MAGNETI MARELLI AUTOMOTIVE” d.o.o. У власништву „Magnetit Marelli” s.p.a. из Италије.
- -„SIGIT” d.o.o. У власништву „S.I.G.I.T.-Societa’ Italiana gomma industriale Torino” s.p.a. из Италије (51%) и „Simest” s.p.a. из Италије (49%).
- -„JOHNSON CONTROLS AUTOMOTIVE” d.o.o. У власништву „Johnson controls investments (UK) Limited” из Велике Британије.
- -„JСММ AUTOMOTIVE” d.o.o. У власништву „Johnson controls automotive” s.r.l. из Италије (50%) и „Plastic components and modules automotive” s.p.a. из Италије (50%).
- -„PMCAUTOMOTIVE” d.o.o. У власништву „PMCAutomotive” s.p.a. из Италије и „Simest” s.p.a. из Италије (16,98%).

Слободна зона „Ужице”

- -„VALJAONICA BAKRA SEVOJNO” a.d. – производња бабра и легура од бабра. У већинском власништву „East point metals” ltd са Кипра, која је део „East Point Holdings”, чији су власници инвестициони фондови „RC2” са Кипра и „Darby” из Сједињених Америчких Држава. Оснивач Предузећа за управљање слободном зоном у Ужицу са 33% оснивачког капитала.
- -„IMPOL SEVAL VALJAONICA ALUMINIJUMA A.D. SEVOJNO” a.d. У већинском власништву словеначке фирме „Impol” d.d. из Словенске Бистрице. Оснивач Предузећа за управљање слободном зоном у Ужицу са 33% оснивачког капитала.
- -„IMPOL SEVAL TEHNIKA” d.o.o. У власништву „Impol Seval Valjaonica aluminijuma a.d. Sevojno” a.d.

- - „ATLAS” d.o.o. – производња намештаја. У власништву домаћих лица.
- - „COPPER COM” d.o.o. – трговина и производња бакра. У власништву домаћег лица.
- - „MONTAJN” d.o.o. – у власништву домаћег лица.

Слободна зона „Смедерево”

- - „METECH” d.o.o. – производи од лима. У власништву „Metechco” из Белгије. Оснивач Предузећа за управљање слободном зоном у Смедереву са 30% оснивачког капитала.
- - „PKC WIRING SYSTEMS” d.o.o. – производња кабловских сетова за комерцијална возила. У власништву „PKC wiring systems oy” из Финске.
- - „UNITEN” d.o.o. – производња компресора и опреме. У власништву „Uni comp.trade” d.o.o. из Смедерева, чији је власник домаће лице.
- - „MS-TECNOLOGIE” d.o.o. У власништву домаћег лица.

Слободна зона „Крушевац”

- - „TRAYAL KORPORACIJA” a.d. – производња гумарских и хемијских производа.

Слободна зона „Свилајнац”

- - „PANASONIC LIGHTING DEVICES SERBIA” d.o.o. – производња електронских компоненти за расветна тела и LED расвете. У власништву „Panasonic Lighting Europe” GmbH из Немачке.

Табела 4. Датум оснивања и почетак рада „слободне зоне”

„Слободна зона”	Датум оснивања „слободне зоне”	Почетак рада „слободне зоне”
Пирот	8. августа 1996.	1. априла 1998.
Суботица	2. јула 1996.	22. децембра 1998.
Зрењанин	21. јула 2005.	19. септембра 2005.
Нови Сад	25. октобра 2007.	21. марта 2008/23. децембра 2009. ⁵²
Крагујевац	5. новембра 2009.	18. децембра 2009.
Шабац	24. децембра 2009.	25. фебруара 2010./22. децембра 2011. ⁵³
Ужице	24. јуна 2010.	28. септембра 2010.
Смедерево	20. априла 2012.	23. јула 2012.
Крушевац	30. маја 2012.	28. новембра 2012.
Свилајнац	22. марта 2012.	21. марта 2014.
Ниш	23. децембар 2011.	Угашена 18. маја 2014. одлуком Владе Србије, с обзиром на то да није почела с радом у року од две године од добијања решења за почетак рада.
Апатин	14. јануара 2014.	27. маја 2014.
Врање	20. јануара 2014.	1. септембра 2014.
Прибој	23. март 2015.	15. октобар 2015.

⁵² Добијено је привремено (21. марта 2008.) а затим и трајно решење за почетак рада (23. децембар 2009).

⁵³ Добијено је привремено (25. фебруар 2010.) а затим и трајно решење за почетак рада (22. децембар 2011).

Табела 5. Оснивачи привредних друштава за управљање слободном зоном и удео у оснивачком капиталу

„Слободна зона”	Оснивачи Привредног друштва за управљање слободном зоном и удео у оснивачком капиталу	Оснивачки капитал
Пирот	„Тigar” АД из Пирота – 918.017,54 евра НК „Progres” из Пирота – 30.568,74 евра Општина Пирот – 166.217,54 евра „Eksplzivni Rudex” из Пирота – 67.346,76 евра „Unimetal” из Пирота - 53.017,66 евра	1.235.168,24 евра
Суботица	Скупштина града Суботице – 42,84% „АТВ Sever” из Суботице – 42,84% „Јавна складишта” АД из Суботице - 1,79% „Bratstvo” АД из Суботице – 1,79% „Zorka-Klotild 1904” из Суботице – 1,79% „Magnotron” d.o.o. из Суботице – 1,79% „Agroseme-Panoniја” из Суботице – 1,79% „Pan-trade” d.o.o. из Суботице - 1,79% „Yusom” АД из Доњег Таванкута - 1,79% „D.O.O. za upravljanje slobodnom zonom Subotica” - 1,79%	25.290,26 евра
Зрењанин	„Кофра” d.o.o. из Словеније – 90% Град Зрењанин – 10%	1.000 евра

Нови Сад	<p>„Јавно складиште слободна царинска зона Нови Сад” АД, Нови Сад - 25%</p> <p>„Петар Драпшин” АД - у реструктурирању из Новог Сада - 25%</p> <p>„Аско Видак” д.о.о. у стечају из Футога - 25%</p> <p>„Metals-komerc” д.о.о. из Новог Сада - 25%</p>	6.000 евра
Крагујевац	„FIAT Automobili Srbija” д.о.о. Крагујевац	500 евра
Шабац	Град Шабац	500 евра
Ужице	<p>Град Ужице - 33,33%</p> <p>„Valjaonica Bakra Sevojno”, у власништву конзорцијума са Кипра - 33,33%</p> <p>„Impol Seval Valjaonica Aluminiјuma” из Словеније - 33,33%</p>	3.000 евра
Смедерево	<p>Град Смедерево - 30%</p> <p>„Metech” д.о.о. из Белгије - 30%</p> <p>„Tomi trade” д.о.о. из Смедерева - 10%</p> <p>„Mitrašinović” д.о.о. из Смедерева - 10%</p> <p>„Inter-Mehanika” д.о.о. из Смедерева - 10%</p> <p>„Nafta” АД из Београда - 10%</p>	25.000 евра
Крушевац	<p>Град Крушевац - 40%</p> <p>„НП Жупа у реструктурирању” АД из Крушевца - 30%</p> <p>„Trayal корпорација” АД из Крушевца - 30%</p>	50.000 динара
Свилајнац	Општина Свилајнац	500 евра

Ниш		
Апатин	Општина Апатин - 100% Почетком марта 2015. године долази до промене власничког капитала: Општина Апатин - 70% Општина Оџаци - 25% „Standard Gas” d.o.o. из Новог Сада - 5%	100.000 динара 142.857 динара
Врање	Град Врање	10.000 динара
Прибој	Скупштина Општине Прибој - 100%	100.000 динара

Tabela 6. Опште погодности које Република Србија пружа страним инвеститорима

- Локација на коридору 10, који спаја Европу са Блиским и Средњим Истоком;
  - Споразум о слободној трговини са земљама југоисточне Европе - ЦЕФТА, са тржиштем од 60 милиона становника;
  - Споразум о слободној трговини са земљама ЕФТА,
  - Споразуми о слободној трговини са Белорусијом и Казахстаном;
  - Споразум о слободној трговини са Турском;
  - Споразум о слободној трговини са Руском Федерацијом;
  - Незапослена, образована и јефтина радна снага;
  - Поједностављени прописи о спољној трговини и страним улагањима;
  - Скраћена процедура за оснивање предузећа - 15 дана.
1. Ниске пореске стопе, и то:

- ПДВ - 18% (у слободним зонама - 0%);
- порез на имовину - 0,4%;
- порез на капиталну добит - 20%;
- порез на добит предузећа - 10%;
- порез на зараде - 12%.

2. Специјалне пореске олакшице:

- За инвестиције преко 7,5 милиона УСД и 100 додатно запослених радника не плаћа се порез на добит у периоду од 10 година;
- Кредити намењени инвестирању, максимум на 10 година и уз 20% пореских умањења;
- Пореске погодности за новозапослене раднике;
- Кредит у висини 40% од инвестиционе вредности за инвестиције у основна средства;
- Ослобођење од плаћања пореза на добит у периоду од пет година за приходе од концесија;
- Ослобођење од плаћања пореза на добит инвеститора који улажу у професионално оспособљавање, професионалну рехабилитацију и запошљавање инвалида;
- Кредити на две године за неразвијена подручја;
- Неповратна средства из фондова за развој пољопривреде, екологије, заштите животне средине, за научна истраживања итд.

3. Финансијски подстицаји

Република Србија пружа финансијску помоћ потенцијалним инвеститорима. На основу Уредбе о условима и начину привлачења директних инвестиција („Службени гласник РС“, бр. 34/10 и 41/10), средства за привлачење директних инвестиција обезбеђују се у буџету Републике Србије. Средства се могу користити за финансирање инвестиционих пројеката у

производном сектору и сектору услуга које могу бити предмет међународне трговине и за финансирање инвестиционих пројеката из области пољопривреде, угоститељства и трговине.

Укупна средства која могу бити додељена одређују се према новим радним местима у периоду од три године, и то за инвестиције у производном сектору:

- од 4.000 до 10.000 евра у девастирана подручја и подручја од посебног интереса,
- од 5.000 до 10.000 евра у аутомобилску, електронску или индустрију информационих и телекомуникационих технологија и у подручја од посебног интереса,
- од 2.000 до 5.000 евра у остала подручја Републике Србије.

За инвестиције у сектору услуга које јесу или могу бити предмет међународне трговине од 2.000 до 10.000 евра по новом радном месту отвореном у периоду од три године.

4. Погодности пословања по Закону о слободним зонама:

- Увоз робе и услуга у слободну зону и извоз робе и услуга из слободне зоне су слободни;
- На увезени репроматеријал за робу намењену извозу не плаћа се царина, ПДВ и друге увозне дажбине;
- На увезену опрему, машине и грађевински материјал не плаћа се царина, ПДВ и друге увозне дажбине;
- Права корисника слободне зоне установљена Законом о слободним зонама не могу бити умањена другим прописом;
- Увоз у слободну зону свих врста роба ослобођен је плаћања царине. Роба из слободне зоне може се пласи-

рати на домаће тржише уз плаћање царине и царинских дажбина. Ако је роба која улази на царинско подручје Републике Србије произведена у слободној зони или подвргнута манипулацији уз учешће домаће компоненте, царина се плаћа по прописаној стопи само на инострану компоненту у тој роби;

- Увоз у слободну зону и извоз из ње су слободни, тј. не примењују се квоте, увозне или извозне дозволе или друга ограничења спољнотрговинског промета;
- Роба се из слободне зоне може привремено изнети на остали део домаће територије или унети у слободну зону са осталог дела домаће територије ради оплемењивања (прераде, дораде, обраде, уградње, оправке, контроле квалитета, маркетиншке презентације итд.), што пружа велике могућности повезивања са домаћом привредом;
- Слободан трансфер добити остварене обављањем делатности у слободној зони;
- Корисници слободне зоне могу узимати у закуп, куповати или сами градити производне, складишне или пословне објекте;
- Коришћење услуга логистичког центра;
- Ефикасна администрација у слободној зони (*one stop shop*).

5. Могуће стимулативне мере локалне самоуправе (пример Слободне зоне „Пирот“):

А. За изградњу у границама слободне зоне корисници су ослобођени од плаћања:

- накнаде за уређење градског грађевинског земљишта;

- накнаде за таксе и трошкове општинске управе и издавање документације (комуналне таксе, урбанистичка дозвола, сагласност, одобрење за градњу, итд.);
- накнаде за издавање услова за прикључење на инфраструктурне мреже;
- накнада за издавање сагласности за прикључење на инфраструктурне мреже;
- накнада за прикључење на инфраструктурне мреже.

Б. При експлоатацији објеката у границама слободне зоне корисници су ослобођени од плаћања за период од 10 година од периода издавања употребне дозволе за изграђени објекат:

- локалних комуналних такси;
- накнаде за коришћење градског грађевинског земљишта;
- накнада за комуналне услуге.

В. Посебне погодности за повећање запослености у слободној зони кроз одобравање средстава субвенције по основу броја новозапослених код корисника слободне зоне.

Табела 7. Додатне подстицајне мере предложене Стратегијом развоја слободних зона у Републици Србији за период од 2011. до 2016. године

- Са локалним самоуправама радити на увођењу ослобођења од локалних такси и пореза (пакет олакшица и пореских ослобађања локалних самоуправа);
- Ослобођење од плаћања ПДВ за потрошњу електричне енергије, воде, гаса, као и осталих комуналних услуга за производњу у режиму слободне зоне намењене извозу;
- У буџету Републике Србије планирати средства која би се преко Управе за слободне зоне пласирала за пројекте, израду студија, инфраструктурно опремање земљишта за потребе слободних зона;
- Са надлежним министарством радити на испитивању

- могућности измена системских закона којима се дају додатни фискални подстицаји за кориснике слободне зоне који се баве производном делатношћу.
- Обезбедити погодности за пословање корисника слободних зона на локалном, регионалном и државном нивоу, и то:
    - финансијске - директно обезбеђене од државе, као што су подстицајни кредити или инвестициона ослобађања,
    - фискалне - ослобођење од пореских оптерећења за директне стране инвестиције, увозних царина, пореза на капиталну добит итд; приликом предлагања измена закона из области пореског система предвидети пореске олакшице за кориснике слободних зона, и то: умањење постојећих стопа пореза на добит, пореза на имовину и пореза на доходак грађана,
    - индиректне - обезбеђење земљишта и инфраструктуре по ценама повољнијим од тржишних;
  - Размотрити могућност измене систематских закона којима се дају додатни фискални подстицаји за кориснике слободне зоне који се баве производном делатношћу.
  - Препоручити органима локалне самоуправе у смислу давања подстицајних мера за развој слободних зона и индустријских паркова (ослобођење од плаћања општинских накнада приликом изградње и експлоатације објеката у слободној зони);

Графикон 1. Број „слободних зона” у свету

Поговори

Парадоксалност „слободних зона”

Књига „Корпоративни империјализам” Миленка Срећковића поставља бројна питања веома важна за наше друштво и државу, бавећи се проблемом о коме се у домаћој јавности и у академским круговима, нажалост, веома мало говорило или се говорило на веома једностран начин. Сам концепт „слободних зона” може при површном разматрању деловати логично и оправдано – то су одређена подручја у којима држава смањује или укида опорезивање и другу законску регулативу, чиме се привлаче стране и домаће инвестиције, развија привреда и отварају нова радна места. Међутим, ако се само мало загребе испод површине ове реторике врло лако се уочава комплексност и парадоксалност „слободних зона”. Много је питања која се могу поставити и која би могла довести у питање оправданост постојања оваквих зона. Зашто се прилив инвестиција беспоговорно поставља као најважнији циљ, сам по себи битан, и зашто се не узима у обзир стварни значај који те инвестиције имају за државу и за становништво? Да ли долазак страних компанија аутоматски представља позитивну ствар, и које су користи које држава добија ако се одриче пореза? Да ли је отварање радних места по сваку цену неопходно или би више пажње требало обратити на квалитет њихових

радних услова? Да ли је оправдано отварање „слободних зона” ако њихово пословање није „транспарентно”, ако није контролисано од стране одговарајућих државних органа и ако се допринос домаћој привреди оних компанија које послују у њима не може директно и прецизно одредити? Да ли постоји оправдана сумња да су узроци формирања оваквих зона корупција државне власти или међународни притисци?

Транзициона реторика која је на снази последњих 15 година довољно је арогантна да уопште не осећа потребу да правда одређене поступке пред домаћом јавношћу. Тако се и „слободне зоне” представљају као велика шанса за домаћу привреду, а потпуно се пренебрегава чињеница да отварање пар хиљада слабо плаћених, несигурних радних места, без пуних бенефиција, знатно више иде у корист корпорацијама којима се омогућава да послују у изузетно привилегованим условима, него што представља икакво дугорочно и адекватно решење проблема огромне незапослености. Незапосленост у Србији велики је друштвени структурни проблем, па иако је већина незапослених срећна ако уопште може наћи ма какав посао, задатак државе не би требало да буде тражење привремених солуција и једнократно „крпљење” рупа, већ изналажење дугорочних системских решења која могу гарантовати стабилна и квалитетна радна места, као и прописивање одговарајућих стандарда у заштити права радника, социјално угрожених и свих осталих, на државном нивоу. У реалности се, нажалост, процеси одвијају у потпуно супротном смеру.

„Слободне зоне” представљају само један од проблема које су транзиција и усвајање неолибералне парадигме донели са собом. Приватизација која је започела у привреди, и која се полако али сигурно шири на све секторе друштвеног живота (образовање, здравство, културу), у „слободним зонама” достиже извесну врсту симболичног врхунца. Показује се да се приватизовати могу не само компаније и простори који су раније били јавни или друштвени, већ и сам државни суверенитет. Одрцањем од неких својих ингеренција, држава се у

ствари одриче и сопственог суверенитета и пристаје на једну врсту практичног самоубиства (макар на само једном делу своје територије). „Слободне зоне” се тако могу посматрати као крајња инстанца процеса либерализације, као минијатурне антиутопије у којима је спроведена потпуна дерегулација, где је доминација капитала најзад завршила у крајњој детеријализацији, потпуној инструментализацији свих законских регулатива и ситуацији у којој су радници и грађани препуштени сами себи у својој борби за голи опстанак.

Ова књига требало би да укаже на неке од проблема везаних за карактер и оправданост „слободних зона”, а публикације које ће се на њу надовезати отвориће сигурно и много опсежнија питања која се тичу транзиције, растућег обесправљења радника, укидања различитих облика социјалне заштите, повећања сиромаштва, незапослености и неједнакости. Покретање дискусије о овим проблемима први је корак у процесу ширења свести и отварања дијалога који би требало да укључи различите друштвене слојеве, групе и појединце који су спремни да се укључе у борбу за корениту реформу друштва и радикално преиспитивање постојећег поретка.

Саша Перић

Слобода иза оградe

Књига убојитог наслова, „Корпоративни империјализам”, и исто тако убојитог поднаслова, „Зоне експлоатације у Србији”, већ самом тематиком – а то су такозване „слободне зоне” – задире у чвориште транзиционих проблема. Сам назив „слободне зоне” намеће питање од чега су тачно те зоне слободне и на који начин; затим, не мање важно, зашто се у меркантилној, пословној сфери тако често користи реч „слобода”; и најзад, кад оне већ постоје у толиком броју – зашто се о њима тако мало зна?

На прво питање уопште нема сумње да ће читалац добити одговор већ у књизи која је пред њим – као што ће о могућим разлозима другог стећи прилично јасну представу и без експлицитног залажења у детаље и њихове импликације, које би могле бити предмет неке посебне студије. Али оно последње – зашто се о слободним зонама тако мало зна – остаје под велом тајне, и то, такорећи, двоструке: као скривање скривања, проблем толико изван видокруга јавности да ова није свесна ни како би га, и зашто, формулисала. А читава ствар је, заправо, само други начин да се постави питање: Која је суштина транзиције и каква је улога медија у том процесу? Јер, скривање у овом случају не значи то да слободне зоне нису озбиљно и детаљно обрађене на некој конференцији, врло могуће и на више

њих, да извесни радови нису објављени у стручним часописима за друштвену теорију, или зборницима са већ поменутих конференција. Али, у масовним медијима тешко да ћемо наћи иједан довољно озбиљан и јасно срочен чланак који би објаснио широј читалачкој публици, тј. јавности, о чему се ту ради и шта тачно значи имати „слободну зону” у својој средини – а понајмање оно главно: да ли постајемо слободнији са већим бројем тих „слободних” зона?

Наиме, јасно је да су, историјски гледано, „слободне зоне” феномен новијег датума. Оне спадају у један од проналазака модерног капитализма, чија је основна тежња да права већине „обичних” људи – практично свих који нису у поседу неког значајнијег капитала, односно средстава за производњу – смањи на минимум. Њихова је сврха да, уз остале проверене, традиционалне методе, помогну власницима капитала да максимизују свој профит без већих обавеза према онима који им тај профит зарађују. Под милозвучним именима „либерализације”, олакшавања, флексибилизације и тако даље, одиграва се стара драма неправде, експлоатације и друштвене кризе, само на мало измењеној, строго парцелисаној позорници, и уз још перфиднија дошаптавања иза кулиса. Највећа је мистерија како им све то тако беспрекорно полази за руком, и функционише крај све своје унутрашње дисфункционалности, а да не уроди никаквим озбиљнијим покушајем отпора и борбе? Да не долази до застоја чак ни кад се зупчаници тела, ушрафљени у тај хибрид људи и машина, пренапрегну и сабију до тачке пуцања? Наравно, кључ за овај одговор је у организацији, то јест, различитом степену организованости експлоататора и експлоатисаних. Укратко, ови први, експлоататори, имају бољу организацију, која подразумева тоталну контролу над читавим државно-идеолошким апаратом, а ови други, ми, већина друштва, запослени, незапослени, пензионисани и све више оних без јасног статуса, немамо ништа од тога. Преостаје нам само батргање унутар све ужег простора, грцање у дуговима или безнадежној немаштини, и пабирчење мрви-

ца од унедоглед растућих профита, зарад ничег другог до голог опстанка.

Зато је за све нас од горуће важности да се транзициони процеси анализирају на довољно озбиљном и разумљивом нивоу. Да би они други, сви ми, имали представу о томе шта им се дешава, свест о томе шта утиче на наш свакодневни живот, како га и у којој мери одређује, и колико дуго. Јер, неке од неолибералних мера спровођених широм света понекад најпре показују позитивне макроекономске резултате – или бар подложне да се као такви сервирају. А након почетног статистичког скока, у највећем, ако не и сто-постотном броју случајева, следи сурово трежњење и суочење са истином, коју ни најпристраснија и најједностранја истраживања не могу улепшати или заобићи: што више тих мера, то више сиромаштва, то више неправде.

У студији коју имамо пред собом задира се иза пропагандне фасаде освештане медијима владајуће класе, и „слободне зоне” сагледавају из перспективе из које гласноговорници система по сваку цену избегавају да нам их прикажу. Излажу нам се, другим речима, конкретни подаци о ефектима те слободе, која је, како закон прописује, јасно ограђена жицом или неким другим чврстим материјалом. Поменути лобисти и спин мајстори као основни мотив за стварање ових зона неуморно истичу покретање привреде и смањење незапослености – што нас, по логици ствари, мора натерати да се запитамо: зашто се онда отписују већ постојећи привредни капацитети и затварају радна места, да би се потом, најчешће из буџета, издавала много већа средства страним компанијама, које ће запослити много мањи број радника? При чему се, често, те фирме субвенционису средствима по сваком запосленом, а да ти запослени заправо никада не виде, нити имају икакве користи од тих средстава, која менаџмент и власници једноставно присвајају. Овај модел није ограничен само на „слободне зоне”, већ се примењује на већину страних „инвеститора”: „зоне” су ту само да додатно повећају примамљивост једне земље за

свемогући страни капитал. Њихово је позвање, дакле, да свим неверним Томама докажу да у широком спектру могућности прављења профита у привреди која је већ пропала, али може да падне на још ниже гране, постоји још један модел на који власници капитала и њихови представници могу да рачунају.

Но, иако су „слободне зоне” релативно нова историјска тековина, то никако не значи да нису већ показале све своје могућности и ефекте. Погледајмо, дакле, шта је у овој књизи од тих ефеката пописано, односно до чега се могло доћи за један егземпларни приказ (а сигурни смо да има још занимљивог, али недоступног материјала): за почетак, права запослених на ниском нивоу – пријављиване злоупотребе, укључујући чак и смртне случајеве; значајни профити страних компанија које послују у овим зонама, но који се никако не одражавају на зараде запослених; летимичан поглед на евиденцију Националне службе за запошљавање из којег је више него јасно да нема ни повећања запослености – напротив, расте незапосленост. Речју, ни у једној од ствари које се наводе као разлог за формирање ових зона нема никаквог бољитка; могуће је констатовати само назадовање. Треба, наравно, очекивати да ће бити и оних који ће све примењене мере бранити до краја, противно чињеницама и здравом разуму, сваљујући притом одговорност за њихов неуспех на наш балкански менталитет, комунистичко наслеђе или већ нешто из неисцрпног расистичког репертоара: нашу заосталост, лењост, корупцију... А ту је и увек добродошло оправдање да треба времена да би се ухватио корак са модерним тековинама привреде и цивилизације, након година таворења у неевропском мраку. Међутим, као и у случају већине осталих мера које се прописују као рецепти за брз и срећан опоравак, практично је немогуће наћи место где се тај корак са временом „ухватио”, расна заосталост превладала, и где су преписане терапије уродиле неким знатно другачијим плодом.

Пропаганда и структура владајуће класе је зачуђујуће плитка, али то не значи да је лако изаћи на крај са њеним ефекти-

ма. Она дубину и озбиљну аргументацију надомешта масовношћу и масивношћу, гебелсовским поквареним плочама и цинизмом који је могућ само због недостатка озбиљног, организованог отпора. У том контексту, 500 примерака ове књиге неће направити неку битну и опипљиву разлику. Међутим, треба имати на уму и да је информисаност, тачно познавање ствари, најбоље оружје за напад и најпоузданије упориште за одбрану. Такође, ствар је отишла већ тако далеко да се треба борити буквално за сваког појединца/појединку: а када ствар сагледамо из те перспективе, ови текстови нам се указују у једном другачијем светлу – као врло битан подстрек у изградњи будућег отпора систему неправде. Утолико битнији јер су чињенице изнесене разумљиво, за широку публику, али не банално. Оно што треба да буде ту – ту је. Са једне стране званични подаци, са друге тумачење свих њихових значења, и то без примитивног тенденциозног „терања воде на своју воденицу”. Све то делује као повратак старом златном правилу – истина је најјаче оружје.

А истина овог света и ове књиге, оно на чему треба инсистирати је: сви ми, они други, обесправљени, обезвлашћени, осиромашени, отпуштени – сви смо ми монета у преговорима између бирократа међународног капитализма и власника крупног капитала. Ми, добро обучена радна снага која не тражи велике плате, захвална за прилику да не цркне од глади, срећна што црква док ради, ми који смо предвиђени за рад у слободним зонама иза бодљикаве или какве друге јасно постављене оgrade, где важе неки други закони и где слобода значи нешто друго.

Шта слобода значи на тим местима, иза тих ограда, изволите прочитати у овој књизи. И не устежите се да то сазнање поделите са другима, и понесете га на улице.

Ненад Глишић

Биографија

Миленко Срећковић је рођен 1982. године у Великом Крчмару код Крагујевца. Основну школу је завршио у Рачи крагујевачкој а средњу техничку у Крагујевцу. Дипломирао је на катедри за Општу књижевност на Филолошком факултету у Београду.

Колумниста „Политике” је од новембра 2013. Оснивач је Покрета за слободу, и као секретар Координационог одбора радничких протеста организовао је већи број протеста против пљачкашке приватизације.

Уређивао је домаће издање „Z” магазина (2007-2009) и интернет часопис на енглеском језику „Freedom Fight Info”. Приредио је књиге „Деиндустријализација и раднички отпор” (2011), „Земља и слобода” (2011), „Борба за будућност” (2013), „Отимање земље – отпор и алтернативе” (2014).

У априлу 2015. објавио је књигу „Свако заслужује спас”, избор из публицистичких радова 2013-2015.